

Píše Jan Pišna

(E*forum, 17. 07. 2019)

Jsou omyly a mýty, které mají neskutečně tuhý kořínek. Není tomu tak dávno, co se každé dítě ve škole dozvědělo, že první tištěná kniha v Čechách byla *Kronika trojanská* a že vyšla roku 1468. Tato datace z kolofónu plzeňské inkunábule vytvářela již od 19. století plamennou vlasteneckou hrdost, neboť stavěla Čechy na třetí místo v osvojení černého řemesla hned za Němci a Italy (kterým však řemeslo zprostředkovali dva Němci). Jenže už otec české inkunabulistiky Josef Dobrovský o této dataci pochyboval, typometrickými a jinými materiálními studiemi tuto Dobrovského pochybnost argumentačně potvrzovala Emma Urbánková a za nejstarší plzeňský tisk označila latinská *Provinciální statuta Arnošta z Pardubic* z roku 1476. V posledních letech se prostřednictvím filigranologie podařilo Kamilu Boldanovi datovat plzeňské prvotisky konkrétněji. Právě posledně jmenovaný se rozhodl v knize **Počátek českého knihtisku** udělat za polemikou o rok 1468 poslední tečku a otevřít nejen odborné, ale též širší čtenářské obci hlubší vhled do problematiky českých prvotisků, potažmo do knižní kultury našich předků v poslední třetině 15. století.

Kniha je rozdělena do devíti kapitol, přičemž první dvě jsou zasvěceny gutenbergovským počátkům knihtisku a postupnému šíření „ars impressoria“ Evropou do konce 15. století. Zbýlé kapitoly jsou již věnovány Plzni a úplný závěr knihy pak českým a moravským prvotiskařům. Zázemí pro vytvoření první tiskárny v Čechách patrně vytvořila pražská kapitula, která právě v katolické Plzni našla své útočiště, a využila knihtisk pro šíření především liturgických knih, jež se dosud musely zdoluhavě a pracně opisovat. Po *Statutech Arnošta z Pardubic* z roku 1476, třetích nejstarších provinciálních statutech v záalpské oblasti vůbec, přichází zakázka na *Pražskou agendu* a na *Pražský misál* z roku 1479. Nejstarší plzeňské tisky jsou v evropském kontextu zajímavé také tím, že pro každý z nich bylo nově odlito i písmo. To naznačuje slabší řemeslnou způsobilost tiskaře, chatrné vybavení dílny a vysoké finanční náklady na provoz. Možná proto se představení pražské kapituly rozhodli obrátit se s druhým vydáním *Pražského misálu* z roku 1489 na tiskaře Senseschmidta do Bamberku, specialistu na liturgické knihy, který již o rok dříve tiskl *Olomoucký misál*. Tím se ale církevní kruhy od plzeňského tiskaře neodvrátily. O tom svědčí roku 2017 nalezená odpustková listina ve prospěch obrany ostrova Rhodu proti turecké expanzi, kterou si u Tiskaře Arnoštových Statut objednal roku 1481 italský komisař při odpustkové kampani na katolickém území Čech.

Také Boldan si položil otázku, kdo by mohl být oním první plzeňským prvotiskařem. Se znalostí dobových právně procesuálních záležitostí ale odmítá naivní předpoklad, že by se jméno mohlo najít v městských knihách, neboť tiskař vůbec nemusel být plzeňským

měšťanem. Spíše upozorňuje na starší Hejnicův úsudek, že krátce před příchodem do Plzně tiskař studoval na některé zahraniční univerzitě, kde se také vyučil černému umění.

První knihou, která byla vytištěna v češtině, byl text *Nového zákona se signetem* dokončený okolo let 1482 až 1483, jak dokládají výsledky filigranologické analýzy. *Nový zákon* byl v Plzni vydán ještě jednou, v polovině devadesátých let 15. století, tentokrát již bez signetu. Mezi tyto dva tisky *Nového zákona* patří nám známý tisk *Kroniky trojánské* Guidona z Columny, který lze podle filigránů v užitém papíru datovat do let 1484 až 1486. Boldan k této dataci nejen snesl celou řadu důkazů, ale potvrdil do jisté míry Dobrovského předpoklady a doložil pravdivost tvrzení E. Urbánkové, že předlohou pro tisk *Kroniky trojánské* byl osecký rukopis a že právě z něj tisk převzal text kolofónu s letopočtem 1468. Boldan nenechal stranou ani popis, jakým způsobem došlo kolem tohoto prvotisku k budování velké národní mystifikace, jejíž historie sahá od Václava Hanky a Jungmannovu generaci přes Zdeňka V. Tobolku, Karla Horáka až k labutí písni obhájců letopočtu 1468 v kolektivní monografii *Česká kniha v proměnách staletí* z roku 1990 od Pravoslava Kneidla.

V kontextu první a poslední kapitoly Boldanovy knihy se tedy plzeňské tisky jeví jako dítě postupně se stavící do života, jež opakovanými kroky překonává nedokonalost a neobratnost prvních pohybů. Nesmíme ztrácet ze zřetele, že ani další následovníci na tom nebyli o mnoho lépe, že český knihtisk až do dvacátých a třicátých let 16. století takřka ustrnul v strohém a nevýrazném vzezření a izolovanost způsobila zaostávání za ostatní Evropou. Boldan to krásně vystihl v poslední větě celé monografie: „cokoliv jsme na našich prvotiskařích obdivovali a cokoliv jsme jim vytýkali, vždy mějme na paměti, že působili jako zrcadlo tuzemské vzdělanosti.“ Jinými slovy zkoumejme kontext doby, její intelektuální dějiny či dějiny idejí, to nám napoví, v jakých podmínkách se řemeslo rozvíjelo, na jaké společenské limity naráželo, jaké osobnosti stály za jeho rozvojem a podporovaly ho, nebo naopak, kdo nedokázal význam nového média docenit a proč. Výše zmíněné zrcadlo vzdělanosti chápeme jako klíč k novému přečtení literární činnosti (nejen) doby jagellonské.

Dosavadní úzce definovaný výzkum se soustředil na českojazyčné tisky a jen na české území. První tisky na území zemí Koruny české však vznikly nikoliv v Plzni, nýbrž v slezské Vratislavi, a to již roku 1475. Přiznejme též, že těch prvenství je v tomto případě vícero. Kaspar Elyan totiž na Tumském ostrově vytiskl latinská *Statuta vratislavských biskupů* s textem polských verzí modliteb *Otčenáš* a *Zdravas* se zřetelnými bohemismy. Jedná se tedy zároveň o první tištěný text ve slovanském jazyce. V Elyanově edičním profilu, který byl zaměřen na praktické pastorační příručky a liturgika, proto mezi těmito tisky překvapí vydání Poggiových facetií. Za touto edicí ale může stát osobní zájem některého z vratislavských kanovníků, kteří se s autorem osobně znali.

Boldanovi se podařilo napsat odbornou knihu založenou na původním výzkumu, která čtenáře dokáže zaujmout jak uhrančivou poutavostí tématu, tak i čtivostí

a srozumitelností mimo úzký metajazykový okruh knihovnědy. Velkou devízou knihy je též nebývale bohatý obrazový doprovod, sestavený z prvotisků a rukopisů z našich i zahraničních sbírek. Jak mocně tyto fotografie z knih dokážou působit na dálku několika staletí, vidíme na jednom konkrétním případě. Vedle sebe se tak objeví stránky z dochovaných tří exemplářů *Kroniky trojánské*, které se takto naposledy potkaly v dílně plzeňského prvotiskaře. V tom spočívá kouzlo knih o knihách.

Kamil Boldan: *Počátek českého knihtisku*. Scriptorium: Praha, 2018, 320 s.

www.ipsl.cz